ISSN 1300-1450

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

CTAD

Sayı 4 • Güz 2006

Yazışma Adresi: Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Beytepe- ANKARA 06532
Tel: 0312 297 68 70 Faks: 0312 299 20 76
Web: www.ait.hacettepe.edu.tr
E-posta: ait@hacettepe.edu.tr

Basıldığı Yer: Sirem Bas. Yayın. Mat. Ltd. Şti. 229 07 27 - Ankara

CUMHURİYET TARİHİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (ISSN 1300-1458)
Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir.

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

ISSN: **1300-1458**

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (Güz 2006) 97-116

Türk Modernleşmesinde Halk Seferberliğine Bir Örnek: HARF İNKILÂBI

Ömer METİN

Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

ÖZET

Türk modernleşmesinde Harf İnkılâbı, en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada Harf İnkılâbı sürecinde Türk Milletince girişilen halk seferberliği anlatılmakta, devletin almış olduğu kararlar ile ülkenin her köşesinden gelen haberlerin yerel ve ulusal basına nasıl yansıdığı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Latin Alfabesi, Harf İnkılâbı, Millet Mektepleri

SUMMARY

A sample to the Public Mobilization In Turkish Modernization: Letter Revolution

The Letter Revolution is admitted one of the most important crossroads at the Turkish modernisation. This article, which explains the Turkish national effort at process of Alphabet Revolution, examines the state desicions about the revolution and their reflection in local and national newspapers.

Key Words: Latin Alphabet, Letter Revolution, National Schools

Giriş

Osmanlı Devleti'nin geriye gidiş sürecini başlatan etkenlerden biri de eğitimin çağın koşullarına entegre edilememesiydi. Bu geriliği gidermek için eğitim alanında önemli girişimler Tanzimat döneminde gerçekleştirildi. Bu döneme damgasını vuran en önemli eğitim tartışmalarından biri ise dilde ortaya çıkan bir takım sorunlardı.

Tanzimat döneminde yetişen ve I. Meşrutiyetin ilan edilmesinde etkili olan aydınlar, halk ile aydın arasında bir Çin Seddi gibi duran dil ayrılığının neden olduğu sorunları ortaya koymuşlar, yüksek zümrenin yazdıklarını halkın anlamadığını bu nedenle de en azından dilde sadeleşmeye gidilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Eğitim kurumlarında ise ilkokulu bitiren çocukların matbu yazıları dahi okuyamaması, temelde Arap harflerinin okunmasındaki güçlükten kaynaklanmaktaydı.

II. Meşrutiyetle birlikte Arap harflerinin ıslah edilmesi ve Latin harflerinin kullanılması yönündeki görüşler, daha açık şekilde ifade edilmeye başlanmıştır. Arap harflerinin değiştirilmesi yönündeki ilk girişim ise 1909 yılında Maarif Nezaretine bağlı olarak kurulan *İmla Komisyonu* tarafından yapılmıştır. Daha sonraki girişim ise Recaizâde Mahmut Ekrem öncülüğünde kurulan *Islah-ı Hurûf Cemiyeti* tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu dernek yayınlamış olduğu bildiride, Arap alfabesinin yazılışının ve öğreniminin zorluğuna dikkat çekerek, gerekli çalışmalar yapılarak bu sorunun giderilebileceği üzerinde durmuştur[1].

Tanzimat'la başlayan ve II. Meşrutiyetin ilanıyla daha da şiddetlenen Arap alfabesi üzerindeki tartışmalardan Türk Kurtuluş Savaşına kadar somut bir sonuç elde edilememiştir. Buna rağmen halkın % 90'ının cahil olduğu bir toplum ile ulusal mücadele başarıya ulaştırılmıştı. Fakat halkın bu cahilliği, çağdaş uygarlık seviyesine yükselme gayesinde olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti için halledilmesi gereken en önemli problemlerden biri olarak gözükmekteydi. 1927 yılının ikinci yarısında başlatılan Harf İnkılâbı seferberliğiyle, kısa sürede tüm ülkede çağdaş uygarlığa ulaşmanın en önemli ışığı da yakılmış oldu.

Cumhuriyet Öncesi Latin Harfleri ve Dil Çalışmaları

18. yüzyılın ilk yarısından beri Türkçe bilinci, bir takım tarihi ve sosyal nedenlerle güçlenmeye başladı[2]. Özellikle 1839 Tanzimat hareketi ile başlayan Batıya yönelme döneminde toplum, yeni bir takım ihtiyaçlarla karşı karşıya gelince ağır yapıdaki Osmanlı Türkçe'sinde ıslahat ihtiyacı doğmuş ve sadeleştirme

1 Yasemin Doğaner, "Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* (E-Dergi), C. 2, S. 4, Aralık 2005, s. 29.

2 Sadettin Buluç, "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1991, s. 45.

hareketi şeklinde bir dil davası ortaya atılmıştır[3]. Bu döneme adını veren Tanzimat Fermanı'nın öğretimle ilgili bölümünde yer alan düşüncelere bakılacak olursa; Dersaadet'te ve taşrada açılan okullarda iyi yetişen öğrenci sayısı azdı. Bunun başlıca nedeni de öğrenim yöntemlerinin yetersiz oluşuydu. Çocuklar öğrenimlerine mahalle mekteplerinde başlayınca 6–7 yıl Arap harflerini öğrenmeye çalıştıkları halde harekesiz bir mektubu dahi okuyamamaktaydı. Durumun daha da kötüsü, onları okutan öğretmenler de aşağı yukarı aynı durumdaydı. Osmanlıca'ya uygun bir alfabe düzenlenmesi, dilbilgisi ile ilgili kitaplar hazırlanması ve gerek mahalle mekteplerinde ve gerekse sivil okullarda verilen öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi istenmekteydi[4].

Böylece daha bu dönemde bir eğitim sorunu olarak Arap alfabesi üzerinde değişiklik yapma fikri tartışılmaya başlandı. Fakat bu durum eğitimden çok daha farklı bir noktaya çekilmiş, eğitim konusuna din ve politika karıştırılmıştı. Arap alfabesinin kullanılmasını savunan kesime göre; Kuran, Arapça gönderilmişti ve yazının kendisi bu nedenle kutsal sayılıyordu. Ayrıca Arap harflerini kaldırmak Müslümanlığı atmak demekti[5].

Fakat bu olumsuz görüşlere rağmen bu dönemin önemli yazarları dil konusunu bilinçli olarak ele alıp işlemişlerdi. Bunların içerisinde; Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Ahmet Mithat, Şemseddin Sami ve Süleyman Paşa, sadeleşme konusunda önemli görüş ve alınması gereken tedbirleri ileri sürmüşlerdi[6]. Bunlarla birlikte 11 Mayıs 1862'de Münif Efendi'nin, sorunu derli toplu ortaya koymasından sonra başlayan tartışmalar belki de en etkili olanıydı[7]. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de yaptığı konuşmada Münif Efendi şu görüşlere yer vermişti; *"Kullanılmakta olan yazım yöntemini düzelterek okuma-yazmayı kolaylaştırmak gerekmektedir. Başka ulusların yazılarıyla karşılaştırılınca yazımın yetersizliği göze çarpmaktadır. İşte bunlardan dolayı memlekette okur-yazar sayısı azdır"* diyerek iki çözüm önerisi getirmişti. Bunlardan birincisi; sözcükleri olduğu gibi yazıp harflerin altlarına ve üstlerine hareke ve bir takım yeni işaretler koymaktı. İkincisi ise sözcüğü oluşturan harfleri ayrı ayrı yazmak ve gereken ünlü işaretlerini yerinde belirtmekti. Fakat birincisinde, matbaada baskı işlemleri sırasında harekelerin altlı üstlü olması karışıklığa neden olabileceğinden Münif Efendi'ye göre, ikincisini kabul etmek gerekmekteydi[8].

---

3 Zeynep Korkmaz, "Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998, s. 160.

4 Buluç, a.g.m., s. 46.

5 İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 114.

6 Korkmaz, a.g.m., s. 160.

7 Zeki Arıkan, "Türk Yazı Devrimi ve İzmir Basınına Yansıması", *Boğaziçi Üniversitesi, Uluslararası Atatürk Konferansı Tebliğleri*, C. I, İstanbul, 9-13 Kasım 1981, s. 2.

8 Buluç, a.g.m., s. 47-48.

Bu ikinci öneriyi yıllar sonra Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı öncesinde yeni Türk yazısı denemesiyle uygulamaya çalışacaktır. *Hurûf-u Munfasıla* denen bu yazı; Osmanlıca'daki bitişik harf yazısını kaldırarak imla harfleri üzerine hareke koymaktan ibaretti. Bu denemenin kabul görüp görmemesi bir yana, ilk yenileşme ve garplılaşma hareketinden itibaren duyula gelen bir ihtiyacın ne kadar derinleştiğini göstermesi bakımından çok önemliydi[9].

Münif Efendi'den bir yıl sonra Azerbaycanlı gazeteci ve piyes yazarı Ahundzade Mirza Fethali de Arap harflerinin ıslahı konusunda çalışmalar yapmıştır. Ahundzade, Arap alfabesinin Latin alfabesi şeklinde okunmasını sağlayacak bir broşür hazırlayarak 1863'te Sadrazama sunmuştur. Ahundzade'nin önerisi Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de görüşülmüş, kendisi de görüşmelere katılarak tezini savunmuş fakat önerisi kabul edilmemiştir[10].

Bunlardan başka Ali Suavi (1839-1878), Paris'te 1869 yılında yayınlamakta olduğu *Ulum* gazetesinde, *Lisan ve Hatt-ı Türki* başlıklı bir makale yazarak Arapça'nın iyi olmakla beraber, kusurları bulunduğunu, ıslah edilmeye muhtaç olduğunu, fakat yazının, yani Arap alfabesinin değiştirilmesine taraftar olmadığını da belirtti[11]. Alfabe tartışmaları, Tanzimat devrindeki edebi akımları temsil eden Servet-i Fünun (1869–1901) ve Fecr-i Ati (1901–1908) dönemlerinde de ateşli bir fikir mücadelesi halinde devam etmiştir. Fakat bu dönemde gösterilen bütün çabalar Osmanlıca'yı yine Osmanlıca temelinde daha sade bir Osmanlı Türkçesi yapma hedefinden ileri geçememiştir[12].

II. Meşrutiyet Devrimi, alfabe sorununa yeni bir görüş açısı getirmiştir. Bu görüş Türkçülük akımından gelmektedir. Başta Ziya Gökalp olmak üzere Türkçüler, Arap alfabesinin korunmasını istemişlerdir. Onlar için alfabe yalnız Müslüman uluslar arasında değil Rusya'da yaşayan Türkler arasında da en kuvvetli bağlardan biri idi. Türkçüler, bütün Türkleri bir kültür çerçevesinde birleştirmeyi düşününce Arap alfabesi, onlara kuvvetli bir birleştirici olarak göründü[13]. Bu düşüncelere rağmen II. Meşrutiyet döneminde Türkçe üzerinde daha bilinçli olarak durulmuş ve dil ile ulus arasında güçlü bir bağ olarak Türkçe, ilk ve ortaokullarda zorunlu tutulmuştur[14].

Türk Modernleşmesinin en büyük öncüsü olan Mustafa Kemal ise öğrenim devresinde olduğu gibi askeri hayatında da dil ve harf meseleleri ile meşgul olmuştu[15]. Daha II. Meşrutiyet öncesinde, Selanik'te Bulgar müsteşrik İvan

---

9 Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Bateş Yay., İstanbul, 1984, s. 437.

10 Cemal Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, ATAM Yay., Ankara, 2000, s. 106.

11 M. Şakir Ülkütaşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, 2. Bs., TTK Basımevi, Ankara, 1973, s. 21.

12 Korkmaz, a.g.m., s. 160.

13 Başgöz, a.g.e., s. 115.

14 Buluç, a.g.m., s. 46.

15 Afet İnan, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi (1928)", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 80.

Manolov ile yaptığı görüşmede, Arap yazısının Batı kültürüne girmemize engel olduğunu belirtmişti[16]. 1918 yılında *"... Elime büyük selahiyet ve kudret geçerse ben içtimai hayatımızda istenilen inkılâbı bir anda bir "Coup" ile tahakkuk edeceğimi zannederim."* diyerek gelecekte yapacaklarını da düşünsel boyutta ifade etmiş devamında ise *"Aydınlar halkı kendi seviyelerine çıkarmalıdırlar. Bunun anlamı toplumun öğrenimini yeni ve kolay usullerle sağlamaktır"* demiş ve 8 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresinin bittiği akşam Mazhar Müfit Kansu'ya, birinci olarak Cumhuriyet idaresi beşinci olarak da Latin harflerinin kabul edileceğini maddeler halinde not ettirmiştir[17].

Dil sorunu aynı zamanda bir kültür sorunuydu ve milleti oluşturan unsurlar içerisinde yer almaktaydı. Bu hususta Mustafa Kemal, milleti; dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve içtimai heyettir şeklinde tanımlıyordu[18]. Milliyetçilik akımının hızla yayıldığı ve Osmanlı Devleti'nin Ermeni ve Arap unsurlarının bağımsızlık için çaba sarf ettiği Birinci Dünya Savaşı sürecinde Türklük bilinci de aynı hızla gelişmişti. Bunun doğal bir sonucu olarak *Millet* kavramının içinde *Dil* ön plana çıkmıştı. 23 Şubat 1919'da *Memleket* Gazetesi'nin, Musul'un işgali sonrası Irak Türklerinin Anadolu'ya bağlı olduklarını iddia eden yazılarında verilen bilgiler, bir millet için dilin ne kadar önemli olduğunu açık bir şekilde göstermekteydi. Gazete, *"Milliyetini henüz oluşturamamış topluluklar için lisan her şeydir, çünkü milli ananeler lisan vasıtasıyla nesilden nesile intikal eder"* diyerek bu konunun sıradan insanlarca değil uzmanlar tarafından tartışılması gerektiğini savunuyor, devamında ise Osmanlı Türkleri, Acem ve Arap medeniyet dairelerine girdiklerinde bugünkü anlamda milliyetperverlik, ne Türklerde ne de Avrupalılarda var olduğu, özellikle din tesiri altına itaat altına aldıkları muhtelif unsurlar nedeniyle Osmanlı Türklerinin milli hususiyetlerini unutmuş gibi göründükleri ifade edilmekteydi[19].

Cumhuriyetin ilanına kadar olan durum değerlendirildiğinde, dil ve lisan hakkındaki görüşler ve sadeleştirme çabalarının bir programa bağlı olarak değil sadece edebi akımların görüş ve tutumlarına göre şekillendiği anlaşılmaktadır. Bu akımlar milli bir edebiyata ve milli bir dile vurgu yapmalarına rağmen milli bir devletten bahsetmedikleri gibi, pek çoğu Arap harflerinin yerine yeni harflerin getirilmesine bile değinmemekteydi[20]. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte pek çok alanda inkılap hareketine girişildiği gibi Latin alfabesine geçiş için de uygun zamanın gelmesi beklenmekteydi.

---

16 Korkmaz, a.g.m., s. 165.

17 M. Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le* Beraber, 2. Bs., TTK, Ankara, 1986, s. 130-132; İnan, a.g.m., s. 80.

18 Turhan Feyzioğlu, "Atatürk ve Milliyetçilik", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1998, s. 41.

19 "Irak Türkleri-11", *Memleket*, 23 Şubat 1919.

20 Korkmaz, a.g.m., s. 161-162.

Cumhuriyet Döneminde Latin Harfleri Sorunu

Cumhuriyetin ilan edilmesi ve saltanatın ilga edilmesiyle birlikte, Latin alfabesinin kabulünü zorlaştıran etkenlerden biri de ortadan kalkmıştı. Artık ortada Arap alfabesi ile birbirine bağlanması gereken bir millet topluluğu yoktu[21]. Yapılacak iş ise sadece zamanın gelmesini beklemekti. Fakat yine de sabırsızlananlar vardı. Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresinin, işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile bir arkadaşı, Latin harflerinin alınmasına ilişkin bir önerge vermişlerdi. Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa, bu önergeyi Milli Eğitimle ilgili olduğu gerekçesiyle genel kurulda işleme koymadı. Fakat bu konu ile ilgili düşüncelerini basın yoluyla kamuoyuna açıkladı. Kazım Paşa, böyle bir girişimin İslâmlığa aykırı olacağını, İslâm dünyasının Türkiye'ye sırt çevireceğini, Latin harflerinin Türkiye'ye uymadığını savundu. Latin alfabesini olumsuz açıdan ele alan Kazım Paşa'nın bu açıklamalarından sonra Latin harfleri hakkında gazete ve dergilerde pek çok neşriyat yapılmıştır[22]. Bunlardan Kılıçzade Hakkı *İzmir Kongresinde Latin Harfleri* başlığı ile *İçtihad* dergisinde yayınladığı üç makale ile Kazım Paşaya karşılık verdi. Kılıçzade Hakkı, dergide çıkan ikinci makalesinde; *"Ne gariptir ki yüksek bir tahsil görmüş, çok zeki bir Kazım Paşa o kadar fecayi-i tarihiyye ve içtimaiyyeden sonra, sırf ilmi bir mesele olan Latin harflerinin kabulü arzusunu takbih ediyor; ve buna sebep olarak, hulasaten alem-i İslâm ne der? diyor! Evet âlem-i İslâm ne der işte bu kabus!!!..."* diyerek Kazım Paşayı eleştirmiştir. Daha sonra Kazım Paşaya şu soruyu yöneltmiştir; *"Biz yalnız Müslüman mıyız? Yoksa hem Türk hem Müslüman mıyız? Eğer biz yalnız Müslüman isek, bize Arap harfleri ve Arap dili lazımdır...eğer Türk isek bir Türk harsına muhtacız. Bu hars ise her şeyden evvel dilimizden başlayacaktır."*diyerek eleştirisine devam etmiştir[23].

Türk kamuoyunda tartışmalar devam ederken TBMM kürsüsünde de Latin harflerine ilk değinen 1924 Şubat'ında Şükrü Saraçoğlu olmuştu. Milli Eğitim bütçesi üzerinde yaptığı konuşmada, bu denli büyük özveriler yapılmasına karşın halkın yine de okuma yazma bilmediğini söyleyerek suçun kullanmakta olduğumuz Arap harflerinde olduğunu belirtmişti. Bu eleştiri, büyük gürültülere neden olmuş, Saraçoğlu mecliste karşıt görüşte olanların saldırısına uğramış, konuşması basında çeşitli yankılara yol açmıştır[24].

Cumhuriyet döneminde Latin harfleri üzerindeki tartışmaları alevlendiren diğer bir etken de 1926 yılında Bakü'de yapılan bir kongre ile ilgilidir. Bakü'de I. Türkoloji Kongresi adını taşıyan bir kongre toplanmıştı. Bu kongreye Rusya Türkologları ile Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden uzmanlar katıldığı gibi Türkiye'den de Fuat Köprülü ile Hüzeyinzade Ali Bey katılmıştı. Kongrenin amacı, Rusya'da yaşayan Türkler için kabul edilmesi düşünülen alfabe sisteminin

21 Başgöz, a.g.e., s. 116.

22 Arıkan, a.g.m., s. 3; Ülkütaşır, a.g.e., s. 42-44.

23 Ülkütaşır, a.g.e., s. 44-45.

24 Arıkan, a.g.m., s. 4.

hangisi olması gerektiği üzerineydi. Arap harfleri değişebilir miydi? Eğer değişirse Rus alfabesi mi yoksa Latin alfabesi mi kabul edilmeliydi ?[25] Tartışmalar bu konu üzerinde yoğunlaşırken Sovyetler bu konuda karar vermek için Türk Cumhuriyetlerini serbest bırakmakla birlikte Latin alfabesinin Türklerce kabul edilmesine gayret gösteriyorlardı. Hatta milyonlarca yeni matbaa harfi ile Latin harfli daktilo makineleri satın alınarak bu cumhuriyetlerdeki örgütlere dağıtılmıştı[26].

Sovyetler Birliği'nin alfabe reformuna sıcak bakması ve Türk Cumhuriyetlerine bu konuda yardımlarda bulunmasının bir takım amaçları olduğu açıktır. Çünkü Arap yazısı Türkler arasında birliği sağlamaktaydı. Bakü'de veya İstanbul'da basılan bir kitap, Kazan'da, Pakistan'da ve Özbekistan'da rahatça okunabiliyordu[27]. Bununla birlikte, Türk Cumhuriyetlerinin Latin alfabesini kabul etmesi Anadolu'da Turancı liderlerden Ayaz İshaki'nin ifadesiyle "... *Büyük Türk Milletinin ikiye bölünmesi, İstikbalde birbirini anlamaması*" demekti. Fakat gerek Sovyet Rusya'nın niyeti gerekse Turancı çevrelerde duyulan kaygılara rağmen 1927'de Azerbaycan, 1928'de Türkmenistan ve Özbekistan, Latin alfabesini resmen kabul ettiler[28].

Bu Türkoloji kongresi kararlarının ve Türkmen-Tatar Cumhuriyetlerinde Latin harflerinin kabulünün Türk yazı devrimi üzerindeki etkisi tartışma konusudur[29]. Fakat, Mustafa Kemal'in Bakü Kongresinden habersiz kalması mümkün olamayacağı gibi Fuat Köprülü ile Hüseyinzade Ali Bey'in de Mustafa Kemal'den habersiz Bakü'ye gitmeleri ve geri döndüklerinde bir rapor sunmamaları pek muhtemel gözükmemektedir[30]. Bütün bunlarla birlikte şurası açıktır ki Türk Cumhuriyetlerinin Latin alfabesini kabul etmesiyle Türkçüler de Latin alfabesine karşı çıkmaktan vazgeçmişlerdir[31].

3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile 26 Aralık 1925'te İslâm takvimi yerine uluslar arası takvim ve saat ölçülerinin getirilmesi, 1927'de bizzat Mustafa Kemal tarafından yazı inkılabı ile ilgili fikir çalışmalarının yapılması ve 20 Mayıs 1928'te de Arap harfli rakamların yerine Latin esaslı uluslar arası rakamların kabulü, Latin alfabesinin kabul edilmesi öncesinde birer hazırlık safhasını oluşturduğu gerçeğini ortaya koymaktadır[32].

---

25 Hasan Eren, "Yazıda Birlik", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2.Bs., TTK, Ankara, 1991, s. 86-87.

26 Başgöz, a.g.e., s. 116.

27 Eren, a.g.m., s. 87.

28 Başgöz, a.g.e., s. 116.; İlber Ortaylı, "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine" *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.106.

29 Arıkan, a.g.m., s. 5.

30 Eren, a.g.m., s. 87.

31 Başgöz, a.g.e., s. 117.

32 Korkmaz, a.g.m., s. 164.

Bütün yaşanan bu gelişmelerin ardından Latin harfleriyle ilgili çalışmalar 1927 yılında başladı ve 1928 yılının ilk aylarına kadar da sürdü[33]. T.B.M.M.'de 20 Mayıs 1928'de uluslararası rakamlar yasasının kabul edildiği sırada Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi, Latin harflerinin de ele alınmasında ne sakınca olduğunu sorması üzerine Mili Eğitim Bakanı Mustafa Necati, sorunun hükümetin gündeminde olduğunu söylemiş ve 23 Mayıs'ta da kullanılmakta olan Arap alfabesi yerine Latin esaslı Türk harfleriyle yazılması işini düşünmek üzere bir dil encümeni oluşturulmuştur[34].

Dil encümeni kısa zamanda yeni Türk harflerinin esaslarını hazırlayarak Mustafa Kemal'e sundu. Aylar süren çalışmalardan sonra Türk Alfabesi, 8 Ağustos 1928'de İstanbul'da Sarayburnu Parkındaki gazinoda gece toplantısında Mustafa Kemal tarafından Türk halkına açıklandı[35]. Buradaki söylevinde, "... *Bundan sonra bizim için faaliyet, hareket ve yürümek lazımdır. Çok işler yapılmıştır. Amma bugün yapmaya mecbur olduğumuz son değil, lakin çok lüzumlu bir iş daha vardır: Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni, bilmez nevindedir. Bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyeti içtimaiyesi yeni harfleri öğreneceklerdir.*"[36] demiştir.

Mustafa Kemal'in Sarayburnu'ndaki tarihi nutkundan sonra 11 Ağustos 1928 günü, Dolmabahçe Sarayı'nda yeni Türk harfleri üzerine ilk uygulamalı ders açılmış ve dönemin yazarları, şairleri, profesörleri, doçentleri, mebusları v.s. ile bu dersler devam etmiştir[37]. Bu andan itibaren bütün ülkede harf seferberliği ilan edilmiş ve kısa sürede yurdun dört bir tarafında kurslar açılmaya başlanmıştır.

---

33 Saime Yüceer, "Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri", *Atatürkçü Bakış*, C. I, S. 1, Bursa, 2002, s. 15.

34 *Başbakanlık Cumhuriyeti Arşivi(BCA)*, Sayı: 6645, Fon Kodu: 30..18.1.1., Yer No: 29.32..20., 23.05.1928 tarihinde oluşturulan bu heyette; İstanbul Mebusu Falih Rıfkı, Mardin Mebusu Yakub Kadri, Karahisar Mebusu Ruşen Eşref, Darülfunun Müdür Muavini Ragıb Hulusi, Sabık Darulfunun Muallimlerinden Ahmet Cevad, Muallimlerden Fazıl Ahmet, Hariciye memurlarından İbrahim Garandi (Karantay), Ta'lim ve Terbiye Reisi Mehmet Emin ve Azadan İhsan Bey bulunmaktadır; Daha sonra bu heyete Bilim ve Terbiye Dairesi Üyesi Avni (Başman), İbrahim Nemci, Ahmet Rasim, Celal Sahir, İsmail Hikmet de katılmıştır. Bkz. Ülkütaşır, a.g.e., s. 61.

35 Başgöz, a.g.e., s. 119.

36 *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, der. Nimet Arslan, TTK , Ankara, 1997, s. 272-273.

37 Ülkütaşır, a.g.e., s. 63-64.

Memur Kursları

Harf devriminin ağır yükünü devletin resmi işlemlerini yürütecek olan memurlar çekecekti. Çünkü devletin kurumlarıyla işi olan her vatandaşın işini, memurlar bu yeni Latin harfleriyle halletmek zorundaydı. Bunun yaratacağı güçlük iyi bilindiği için öncelikli olarak bu sorun ele alınmıştır. Bu nedenle her vekâlet ve dairede yeni Türk harflerini iyi bilen ve yazanlar için Maarif Vekâleti tarafından konferanslar tertip edilmiş, bu konferanslarda yeni Türk harfleri dolayısıyla gramerde vücuda gelen değişiklikler anlatılmış ve imla kuralları hakkında bilgiler verilmişti. Konferansların sonucunda kursa devam eden memurlar bir yoklamaya tabi tutularak bir sayfalık Latin harfleriyle yazı yazdırılıyordu. Bu uygulama ile memurların yeni alfabeyi hem öğrenip öğrenmedikleri kontrol ediliyor hem de nerelerde hatalar yapıldığı tespit edilerek buna çözüm yolları aranıyordu.

Maarif Vekâletinin tayin ettiği uzmanlar da memurlar için açılmış olan bu konferansları teftiş edecekler ve görüşlerini hem alakadar dairelere hem de Maarif Vekâletine birer rapor halinde sunacaklardı. İş o kadar sıkı tutulmuştu ki her dairede konferanslara devam etmek mecburi olacaktı ve bu durumdan bizzat daireler sorumlu tutulmuştu. Memurlar ise az bilenler ve hiç bilmeyenler olarak iki gruba ayrılmış ve buralara Maarif Vekâletince muallimler tayin edilmişti. Her muallim günün sonunda müsteşara ya da dairenin genel müdürüne yoklamaların genel sonucunu verecekti[38].

Devlet dairelerindeki memurlarla birlikte yeni Türk harflerini okuyup yazacak kadar malumat edinmeleri gerektiği için Diyanet İşleri de bütün cami ve mescitlerde imam, müezzin, hatip, vaiz, vs. din görevlilerinin yanlarına kalem, defter, tebeşir alarak [39] resmi ve özel açılmış kurslara devam etmelerini istemişti[40]. Fakat bununla beraber açılan kurslara devam etmek mecburiyeti olmasına rağmen devam etmeyenler de vardı. Bu gibilere müsamaha gösterilmemesi ve mutlak surette şikâyet edilmesi de istenmekteydi[41].

Bu gelişmelere paralel olarak Mustafa Kemal de Latin harflerini halka öğretmek için çıkmış olduğu yurt gezilerinde özellikle vilayetlerin hükümet konaklarına uğrayarak, memurlara bizzat kendisi dersler vermiş ve onları imtihana tabi tutmuştur[42]. Mustafa Kemal'in bu hareketi, onun devletin resmi işlemlerini yürütecek olan memurlara öncelikli olarak önem verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

---

38 *BCA*, Dosya:1474, Fon Kodu: 30..10.0.0., Yer No: 144.32..4., 15/09/1928 tarihinde yeni harflerin öğretilmesi ve öğretilmesi sırasında takip edilecek prensipler için alınan kararlar.

39 *BCA*, Fon Kodu: 51..0.0.0. Yer No: 13.108..7.

40 *BCA*, Fon Kodu: 51..0.0.0., Yer No: 2.14..18.

41 *BCA*, Fon Kodu: 51..0.0.0.,Yer No:13.108..9.

42 *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1928.

Halk Kursları

Yeni harflerin memleketin her tarafında aynı suretle öğrenilmesi için vilayetler, nahiyeler ve köylerde de çeşitli kurslar açılarak halka ders verilmeye başlanmıştı[43]. Fakat halka yeterli seviyede ders verebilmek için muallimlerin öncelikle Latin alfabesini bilmesi gerekmekteydi. İzmir'in yerel basınından olan *Ahenk* gazetesi, 19 Ağustos günlü sayısında; Maarif Vekili Mustafa Necati'nin Erkek Öğretmen Okulunu bitirip göreve başlayacak olan öğretmenlere seslenen bir genelgesini yayınlamıştı. Mustafa Necati genelgede, *"Yeni Türk harflerini çabuk öğren ve bunu herkese öğretmeye başla. Bu hedefe varmak için kürsü, mektep lazım değildir"* diyordu[44].

Bununla birlikte muallimler kursu oluşturulmuş ve bu kurslara devam eden muallimler daha sonra kurslarını bitirdiklerinde kendi bulundukları mahallelerdeki fırka merkezlerinde tedrisat yapmaya başladılar[45]. İlk dört ay içerisinde 5000 muallim yeni harfleri öğrenerek açılan kursların idaresini üzerine aldı[46]. Ülkenin dört bir tarafında açılan kurslara halk büyük ilgi gösteriyordu[47]. Yerel ve ulusal basında vilayetlerden gönderilen telgraf haberleri yayınlanmaktaydı.

Temelleri atılan dil inkılâbı başta Trabzon olmak üzere ülkenin pek çok yerinde büyük etki yaptı. Özellikle gençler, Mustafa Kemal'in Dil İnkılâbına büyük ilgi gösterdi. Karadeniz'in doğusu ve sahilindeki vilayetler halka yeni harfleri öğretmek için 50'şer bin alfabe sipariş etmişti. Alaşehir'de ise Türk Ocağında dört muallim göreve başladı[48]. Edirne'de yeni Türk harfleriyle bir dershane açıldı. Herkes yeni Türk harfleriyle son derece alakadar olmaktaydı[49]. Sivas'ta da yeni harfleri öğretmek için kurslar açılmış ve günden güne kursa devam edenlerin sayısında artış görülmüştü. Çorum'dan ve Çorlu'dan gelen haberlere göre ise halkın yeni harflere büyük ilgi gösterdiği memleketin gençlerine geceli gündüzlü dersler verildiği bildirilmekteydi[50].

Mustafa Kemal de Dolmabahçe Sarayı'nda düzenlenen uygulamalı ders ve konferanslardan sonra Ağustos ve Eylül aylarında yeni Türk harflerini öğretmek ve halkın durumunu incelemek için yurt gezilerine çıktı[51]. 23 Ağustosta Tekirdağ'da, 26 Ağustos'ta Bursa'da, 1 Eylül'de Çanakkale ve Eceabat'ta, 2 Eylülde Gelibolu'da 14 Eylül'de vapurla İstanbul'dan yola çıkarak, 15 Eylül'de

---

43 "Her Tarafta Muhtelif Kurslar Açıldı", *Cumhuriyet*, 3 Eylül 1928.

44 Arıkan, a.g.m., s. 20.

45 "Maarif Müfettişleri, Muallimler ve Halk İçin Açılan Kurslar", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928.

46 Başgöz, a.g.e., s. 120.

47 "Herkes okuyor", *Milliyet*, 1 Eylül 1928.

48 *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928.

49 *Milliyet*, 1 Eylül 1928.

50 *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1928, 30 Ağustos Tayyare Bayramında halk Mustafa Kemal için, *"Paşa Büyük Gazimiz"*, *"Paşa Sevgili Halaskarımız"* gibi candan gelen samimi cümleleri yeni Türk harfleriyle yazmıştı.

51 Ülkütaşır, a.g.e., s. 90.

Sinop'ta, 16 Eylül'de Samsun'da, 18 Eylül'de Amasya'da, 19 Eylül'de Tokat ve Sivas'ta, 20 Eylül'de Şarkışla ve Kayseri'de yeni yazaçlar üzerinde sınavlar, denetlemeler yaptı ve dersler verdi[52].

Geziler sırasında 26 Ağustos'ta Bursa'ya gelen Mustafa Kemal'i caddelerde halk karşıladı, doğruca hükümet konağına giden Mustafa Kemal, Umumi Meclis Salonuna konan siyah yazı tahtasında önce Vali Fatih Bey'i yeni Türk harflerinden imtihan etti. Mustafa Kemal, diğerlerini de imtihan ettikten sonra onların gösterdikleri başarıdan memnun oldu ve kendilerine birer kitap hediye ederek Mudanya iskelelerinden tekrar İstanbul'a geri döndü[53].

Daha sonra 1 Eylül'de Çanakkale'ye varan Mustafa Kemal, halkı selamladıktan sonra hükümet konağına giderek buradaki çalışanlara kara tahta üzerinde ders verdi ve bizzat kendisi onları imtihan etti[54].

Mustafa Kemal ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası'nda (CHF) vilayet dâhilinde açılacak yüzlerce dershane için önemli bir toplantı yapmış ve bu toplantıda derslerin birer saat olacağı, (muallimler her saat için bir lira ücret alacaktır) dershanelerde ayırım olmaksızın her türden ve mezhepten kadın ve erkeğin alınacağını açıklamıştır. Bunun yanında bir yerde 25 öğrenci okumayı talep ederse dershanenin açılabileceği ifade etmekle birlikte eğer köylerde muallim yoksa *"Maarif Vekilliği buralara seyyar muallim gönderecektir"* şeklinde kararlar da almıştır[55]. Bu arada Maarif Vekâleti de çalışmalarını tüm gücüyle yeni harfler üzerine yoğunlaştırmıştı. Anadolu gazetesine beyanatta bulunan Maarif vekili; tüm okullarda yeni harflerin uygulanması için önlemlerin alındığını, bugün 15.000 Türk öğretmenin her ilde açılan kurslara giderek yeni Türk yazısının temellerini öğrendiklerini, okullara gerekli ders kitaplarının hazırlandığını, öğretmenleri yeni yazıya alıştırmak için yayınlar yapılacağını böylece yeni Türk yazısıyla, ülkede gerekli olan uygarlık ışığını yayacaklarını ifade etmiştir[56].

20–21 Eylül tarihlerinde ise Kayseri'den ayrılarak Sivas'a geçen Mustafa Kemal halktan birçoğunu imtihan etmiş ve çok güzel sonuçlar almıştı. Burada yaşananlara Milliyet gazetesi şu yorumu getiriyordu; *"Hiç tereddüt etmeden diyebiliriz ki, en yakın noktasından en uzak noktasına kadar bütün Anadolu ve vatanın her parçasında yedisinden yetmişine kadar herkes yeni harflerimizi öğrenmektedir. Bu, muhterem Başvekilimizin (İsmet Paşa) dediği gibi: Cahil kalmaktan kurtulmak isteyen bir milletin kurtuluş hamlesidir."* [57]. Türk Milletinin yeni alfabeye olan ilgisini 21

---

52 M.Rauf İnan, "Yazı Değişimi", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK, Ankara, 1991, s. 175.

53 Ülkütaşır, a.g.e., s. 96-97.

54 "Gazinin Seyahati, Yeni Türk Alfabesi", *Cumhuriyet*, 2 Eylül 1928.

55 "Yeni Harfleri Herkes Öğreniyor", *Cumhuriyet*, 11 Eylül 1928.

56 Arıkan, a.g.m., s. 15.

57 "Reisicumhur Hazretleri Kayseri'de", *Milliyet*, 21 Eylül 1928.

Eylül'de şehir gezilerini tamamlayan ve Ankara'ya dönen Mustafa Kemal ise şöyle yorumlamaktaydı; *"Yalın ayak köylü çocukları ellerindeki alfabeleri sallayarak koştukları, ak sakallı ihtiyarların yeni Türk harflerini öğrenmekte duydukları hahişi gözümüzün önüne getirirsek halkımızın okuyup yazmakta şimdiye kadar geri kalmasında kabahatin kendinde olmadığını teslim ederiz."* Fakat milletin önündeki engeller büyük Gazinin çabalarıyla kalkmıştı. Artık bundan sonra her Türk okuyacak, irfan güneşinden hissesini alacaktı[58].

Mustafa Kemal, 21 Eylül'de Başvekâlete gönderdiği tezkerede, yeni Türk harflerinin memlekete uygulanması hakkındaki görüşlerini ve yapılması gereken bazı değişiklikler hakkında bilgi verdi. Bu tezkerede*"Yeni harflerin tatbikatını memleketin pek çok yerinde gördüm. Şehirde, köylerde, her yerde halk yeni harflerle okuyup yazmaya geçmiştir. Halk yeni yazının kolaylığından memnundur"*. diyerek halkın zihnini karıştıran bir takım imla işaretlerinin halledilmesini de istedi[59].

Harfleri öğretmede mebuslara da önemli görevler düşmekteydi. Mustafa Kemal özellikle mebusların yeni Türk harflerini çok iyi şekilde öğrenmelerini ve hatta Dolmabahçe Sarayı'ndaki konferanslara harfleri öğrenerek gelmelerini istedi[60]. *Cumhuriyet* Gazetesi *Mebuslara Düşen Vazife* başlığı ile verdiği haberde harfleri öğrenen bütün mebuslar daire-i intihabiyelerine giderek yeni harflere dair konferanslar vereceklerdi. Mebuslardan özellikle bu alfabenin öz Türk malı olduğunu zengin ve ahenkardar Türkçemizi ancak bu harflerle en iyi şekilde yazıp okuyabileceğimizi halka anlatmaları istendi[61]. Bu görevi bütün sorumluluğuyla üzerine alan mebuslar gittikleri her yerde halkla temas ederek yeni harfleri halka öğretmeye çalışıyordu[62].

Gazetelerin Eğitim Faaliyetleri

Ülkenin her köşesini gezerek halka yeni alfabeyi öğreten ve bu nedenle Başöğretmen sıfatını alan Mustafa Kemal ile Maarif Vekâletince atanan muallimler ve konferanslar düzenleyerek harfleri öğretmeye çalışan mebusların yanında ulusal gazeteler de bu görevi başarıyla yerine getirdi.

Pek çok gazete yeni Türk harfleri için çalışmalarına başladığı günden itibaren sayfalarını yarı Osmanlıca yarı Latin alfabesiyle çıkarmaya başladı. *Cumhuriyet* Gazetesi hemen hemen her sayısında *Yeni Harflerimiz* başlığıyla imla ve gramer dersleri vermekle birlikte halktan gelen soruları da cevaplamaya çalışmaktaydı[63]. Hatta halka alfabeyi öğretmek için yeni harflerin yer alacağı yüz bin nüs-

58 *Milliyet*, 22 Eylül 1928.

59 Mustafa Kemal'in Latin harfleriyle ve kendi el yazısıyla baş vekalete göndermiş olduğu tezkere için bkz. *BCA*, Belge No: 230/ 146.56.8.; aynı tezkerenin Osmanlıca el yazısı ile yazılmış olanı için bkz. *BCA*, Fon kodu: 51..0.0.0 Yer No:14.119.13.

60 Yüceer, a.g.m., s. 17.

61 " Mebuslara Düşen Vazife", *Cumhuriyet*, 6 Eylül 1928.

62 "Az Vakitte Çok Muvaffakiyet", *Milliyet*, 24 Eylül 1928.

63 "Yeni Harflerimiz" *Cumhuriyet*, 30 Eylül 1928.

hanın 3 gün içerisinde basılacağını ve bunların halka dağıtılacağını haber vermekteydi[64].

Harfleri öğretme görevini daha da pratik hale getiren Cumhuriyet, okuyup yazmanın çok kolay olduğunu yapılacak işin sadece 29 harf ile birkaç gramer kuralının öğrenilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra harfleri öğrenmekte zorluğa düşecek kişinin, gazetenin harflerini ve kurallarını içeren kısmını düzgün bir şekilde keserek cebinde taşımasını ve lazım olduğunda oradan çıkarıp bakarak hatalarını düzeltmesini ve öğrendikten sonra da bunu atmayıp olmayana vermesini istemekteydi[65]. Ayrıca *Cumhuriyet* Gazetesinden, matbaaların ve bazı mekanik eşya satan şirketlerin gazetelerde yaşanan değişim süreci içerisinde yerlerini almaya çalıştıkları, verdikleri ilanlardan anlaşılmaktaydı. Radio Mekanik adlı bir şirket *Torpido 6* adı verilen bir daktilonun Latin harflerle yazılı olarak şu satış ilanını vermişti: *"Yeni Türk harfleri ile sizi yegane memnun edecek yazı makinesi"*[66]. Bütün bu gelişmeler Türkiye Cumhuriyeti'nin ne kadar büyük bir değişim sürecinden geçmekte olduğunu göstermekteydi.

Milliyet Gazetesi de hemen hemen her sayısında halka okuma ve yazmayı öğretebilmek için harfleri tanıtmakta, gramer kurallarını gösteren tablolar oluşturmakta ve halktan gelen, yeni harflerin gerek yazılışı gerekse imla kuralları ile ilgili sorularına cevap vermekteydi[67]. İzmir'in yerel basını da alfabeyi öğretme seferberliğine diğer büyük gazeteler gibi devam etmekteydi. *Hizmet* Gazetesi, yeni Türk harflerini tanıtmaya daha 20 Ağustos 1928 'de başlamıştı. Gazete yeni harflerin kolay olduğunu ve bir hafta içerisinde herkesin öğrenebileceğini söylemekteydi. *Ahenk* Gazetesi de 23 Ağustos'ta harfleri öğretmekle işe girişmiş, sesli ve sessiz harfleri anlatmaya çalışmıştı. *Anadolu* Gazetesi ise *"Yeni Harflerimizle Türkçe Dersler"* başlığı altında *Milliyet* Gazetesinde İbrahim Necmi'nin yayınlamış olduğu yeni harf derslerinin aynısını yayınlamıştır[68].

Gazeteler harf seferberliğinde büyük gayret göstermelerine rağmen aynı zamanda önemli bir sorunla da karşı karşıya kalmaktaydılar. Kanunu evvel'den (Aralık ayından) itibaren bütün gazetelerin artık Latin alfabesiyle çıkacak olması beraberinde, maddi imkansızlıklar sebebiyle yeni harflerin satın alınmamasına neden olmaktaydı. Bu nedenle pek çok gazete Hükümet'in kendilerine yeni harflerin satın alınması için gerekli yardımı yapıp yapmayacağını ve eğer yapacaksa hangi şartlarla yapılacağını sormuştu. Yardım yapılmadığı takdirde ise bu gazetelerin hepsinin kapanacağını, halbuki hükümetin ve fırkanın propagandasını yaymak için bir araç olan ve aynı zamanda da halkın eğitim seviyesini yükseltmeye çalışan bu gazetelere mutlaka yardım yapılması gerektiğini bildirmekteydiler.

---

64 Kemal Salih, "Cumhuriyetin Türk Alfabesi", *Cumhuriyet*, 1 Eylül 1928.

65 "Yeni Harflerimizle Yazub Okumak Pek Kolaydır." *Cumhuriyet*, 30 Kasım 1928.

66 *Cumhuriyet*, 2 Teşrinsani 1928.

67 *Milliyet*, 3 Eylül 1928.

68 Arıkan, a.g.m., s. 37.

Gazetelerin devletten istedikleri başlıca yardımlar şöyleydi;

1- Latin alfabesine geçebilmek için hükümetçe para yardımı,

2- Yurt dışından getirilecek olan matbaa harflerinin (bir yıl) gümrük tarifesinden muaf tutmak,

3- Kağıtlardan gümrük vergisi almamak,

4- Gazete ve dergileri posta ile bedelsiz dağıtmaktı[69].

Kitapçılar da eski harflerle basılan kitapların ne olacağını düşünerek bu kitapları toplamışlar ve Makamat-ı Aliye'ye müracaata karar vermişlerdi. Özellikle bu kitapların içerisinde mektep kitapları da vardı[70].

Aslında bu sorun sadece gazete ve kitapçılara özel değildi. Devlete ya da şahıslara ait olan matbaaların basım işlemlerini devam ettirebilmeleri için yeni Latin harflerine ihtiyacı olacağı gibi Devlet daire ve şubelerinde kullanılacak olan mühürlerin de yeni harflerle yeniden düzenlenmesi gerekiyordu. Fakat bütün bunların yaratacağı güçlük önceden tespit edildiği için gerekli önlemler de ilgili vekâletlere bildirilerek alınmıştı[71].

Bu süreçte Maarif Vekâleti, 1 Ocak 1929'dan itibaren okullarda yeni harflerle okutulacak Türkçe ders kitaplarının bir an önce yeni harflere çevrilmesini ve basılmasını istedi. Bu arada kitapçılar da hararetli çalışmalarına başlamıştı[72]. Ekim ayından itibaren de bütün gazeteler yeni harflerle çıkmaya başladı. Cumhuriyet *"Bugün Arap harflerinin son günüdür yarından itibaren gazetemiz yeni harflerle tamamen bir Avrupa gazetesi mükemmelliğinde, cazip bir şeklide çıkacaktır."* diyerek eski harflere veda etmekteydi[73].

Latin Alfabesinin Kabulü ve Millet Mektepleri

Yeni alfabeyi Türk Milletine öğretme seferberliğinin başlamasıyla birlikte ülkenin her köşesinde muallimler, 7'sinden 70'ine kadar herkese okuma yazmayı öğretiyorlardı. Ayrıca memurlar yeni harflerle resmi işlemlerini görür hale gelmiş, matbaalar da yeni harfleri temin ederek kitaplarını çıkarmaya başla-

---

69 *BCA*, Dosya:8559, Fon Kodu:30..10.0.0., Yer No: 83.547..16.

70 *Cumhuriyet*, 5 Eylül 1928; *BCA*, Sayı:9753, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.51..18., 24/07/1930 tarihinde Türk Harflerinin Kabulünden Önce Vekalet Nam ve hesabına bastırılarak satılmayıp kalmış olan kitap... v.s'nin tasfiyesiyle bunların içerisinde kıymetli veya müracaat kitabı olabileceklerinin genel kütüphanelere gönderilerek diğerlerinin memleket haricine sevk veya keserek satılmasına dair bir kanun tasarısı hazırlanmıştır.

71 *BCA*, Dosya: 2724, Fon Kodu:30..10.0.0, Yer No: 28.160..1., Başbakanlıkta kullanılan mühürlerin yeni harflere göre yeniden hazırlanması isteği; *BCA*, Sayı: 7667, Dosya:146-32 , Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No: 2.15..17., 06/02/1929'da yeni harflerin kabulü dolayısıyla Devlet matbaasına gerekli malzemenin alınması.

72 *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1928.

73 "Bugün Arap Harflerinin Son Günüdür", *Cumhuriyet*, 30 Teşrinisani 1928.

mışlardı. Artık bunca hazırlıktan sonra sıra Latin alfabesini kanun olarak hükümetin meclisten geçirmesine kalıyordu.

Türkiye genelinde Harf İnkılâbına halkın geniş katılımıyla destek vermesi üzerine, CHF Fırka Grubu, milletin arzu ve tehalluğuna binaen yeni harf kanununu, açılışı yapılacak olan Mecliste müzakere edilmesine ve neticelendirilmesine karar verdi[74]. Yürütülen bu çalışmalardan sonra 11. maddeden oluşan *"Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun"* 1 Kasım 1928'de Meclis-te oy birliği ile kabul edildi. 3 Kasım'da da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.

Bu kanunun 1. maddesine göre; şimdiye kadar Türkçe'yi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Latin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk Harfleri) unvanı ve hukuku ile kabul edildi.

Kanunun 2. maddesinde ise; bu kanun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bilcümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleriyle yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir[75] deniliyordu. Kanunun diğer dokuz maddesi ise uygulanma alanları ve süreçleri hakkında bilgi vermekteydi[76].

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi, ertesi gün gazetelerin baş sayfasında *"Latin harfleriyle BMM dün ilk içtimaını akdetmiş ve Gazi Hazretleri tarihi nutuklarını irat buyurmuşlardır. Müteakiben Türk harfleri Kanunu ittifakla ve alkışlarla kabul edilmiştir."*[77] şeklinde ifade ediliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'teki konuşmasını da aynen alan gazeteler, Paşa'nın *"... Büyük Türk Milleti cehaletten az emekle kurtulması ancak kendi güzel diline uygun bir vasıta ile kabildir. Bu okuma-yazma anahtarı ancak Latin esaslı Türk alfabesidir. BMM'nin kararıyla Türk harflerinin kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesine başlı başına bir geçit olacaktır. Hususi ve umumi hayatımızda rast geldiğimiz, okuyup yazmak bilmeyen erkek, kadın, her vatandaşa öğretmek için tehalluk gösterelim... Hiçbir muzafferiyetin hatları ile mukayese edilemeyen bu muvaffakiyet vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak pek mühim bir iştir. Bu inkılap mevcudiyetimizi ihya etmiştir..."* sözlerini baş sayfadan vermiştir[78].

İsmet Paşa'nın Türk harfleri hakkında yapmış olduğu açıklama ise *"... Türk harfleriyle Büyük Türk Milleti yeni bir nur âlemine girecektir. Biz buna samimiyetle ve vicdanı bir itimatla inanıyoruz. Teşebbüs esasen milleti cehaletten kurtarmak teşebbüsüdür. Halkın bu yeni harfleri kabul etmesinde en önemli sebep milletin okumak*

74 *Cumhuriyet*, 1 Teşrinisani 1928; *Milliyet*, 1 Teşrinisani 1928.

75 *BCA*, Belge No: 230/149.56.8.

76 Yüccer, a.g.m., s. 17-18.

77 *Cumhuriyet*, 2 Teşrinisani 1928; *Milliyet*, 2 Teşrinisani 1928.

78 *Cumhuriyet*, 2 Teşrinisani 1928; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, s. 377-378.

yazmak ve cehaletten kurtulmak istemesindeki arzudur. Diğeri ise harflerin öğrenilmesindeki kolaylıktır...."[79] şeklinde basında yer almıştır.

Bununla birlikte Harf İnkılâbını halka benimsetmek, yeni yazıyı halka öğretmek için geniş kapsamlı bir programı uygulayacak bir örgüt gerekmekteydi. Bu örgüt Millet Mektepleri adı altında oluşturuldu. Bu projeden İsmet Paşa 8 Kasım 1928'de TBMM'de şöyle bahsediyordu:

"Vatandaşlar en müsait zamanlarında ve yanlarında ya iki aylık ya da dört aylık kurslar açılacak, şehirde ve köyle mekteplere, muayyen içtima mahallerine gelmeye, vakitleri müsait olmayan vatandaşlar seyyar muallim teşkilatı yapılacak.... Reisicumhur Hazretleri Millet Mektepleri Teşkilatının Umumi Reisliğini ve Baş Muallimliğini kabul buyurmuşlardır."[80].

22 Aralık 1928'de *Cumhuriyet* gazetesinin baş sayfasında verilen *"Millet Mektebi Talimatnamesi Hazır"* başlığında, Memlekette okuma yazma bilmeyen tek bir fert kalmayacaktır, deniyordu.

Millet Mektebi Teşkilatı Talimatnamesi'nin birinci maddesi aynı zamanda Teşkilatın amacını da ortaya koymaktaydı;

Madde 1- *"TBMM tarafından Türk dilinin ferdi ve umumi, hususi, resmi bilcümle muharreratta, Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müstenaden tatbikatı vuzuh vecihle iradesi için yeni Türk harflerinin kısa bir zamanda ve kolay bir surette, her ferde okuyup yazabilmek imkanının bahşeden mahiyetinden Türk Milletini azami surette istifade ettirmek, büyük halk kitlelerini süratle okur-yazar bir hale getirmek maksadıyla Millet Mektebi Teşkilatı yapılmıştır."*[81].

Bu talimatnameye göre 16 yaşından 40 yaşına kadar herkes Millet mekteplerinde okuyacaktı. Bunun için hükümet her türlü fedakarlığı göstererek vilayetlerden pek çok tebligat mahallelere, evlere, resmi ve matbu olarak gönderilmekteydi. Gönderilen tebligatların birçoğu ise eski harflerle yazılmıştı. Bunun sebebi ise, kimse görmedim, okumadım, haber almadım, duymadım dememesi içindi. Millet Mekteplerinin işleyişinden nerelerde kurulacağına kadar her şey hakkında etraflıca bilgi verilmekteydi[82].

Millet Mektepleri 1 Ocak 1929'da açılacaktı. Bu nedenle bu yoldaki hazırlıklar yoğun bir şekilde sürmekteydi. 21 Aralık'ta Maarif Vekili Mustafa Necati Bey; 1929 içinde en az 400.000 kişinin ümmilikten kurtarılacağını, amacın, kısmen ümmi kalan Türk halkını tamamen okur-yazar hale getirmek olduğunu, bu günden 5500 halk kursunun mevcut olduğunu bu kursların talebesinin 220.000 kişiyi aştığını ifade etmişti. Açıklamalarının devamında ise: *"Lise ve tetebbu*

---

79 "Türk Harfleri Kanun Lahiyası Hakkında İsmet Paşa Hazretlerinin Beyanatı", *Cumhuriyet*, 2 Teşrinisani, 1928.

80 Yüceer, a.g.m., s. 19.

81 "Millet Mektebi Talimatnamesi Hazır", *Cumhuriyet*, 22 Kanunievvel 1928.

82 "Harf Seferberliği: Herkes Okuyacak", *Milliyet*, 29 Kanunievvel 1928.

kitaplarının ikmali için de devlet matbaasının yeni cihazlarla işleyen bir müessese haline gelmesi gerektiğini belirtti. Bunu gerçekleştirmek için de mürettipler hazırladık. Cihazlar ısmarladık. Matbaa; İmla lugatı, seçme yazılar... v.s. gibi vekaletçe tabi icap eden eserleri hazırlamaya koyulmuştur. Ayrıca Millet Mekteplerinde bir halk kütüphanesi ve halk kıraat salonları olacaktır. Halk terbiyesi için müracaat ettiğimiz bir tedbir de ticaret ve sanat ve ev idaresi mekteplerinde halka mahsus meslek kursları açmak olmuştur.

Bunlardan maada film; seyyar sinema, radyo ve buna benzer vesaiti garp memleketlerinde olduğu gibi halk terbiyesini takviyeyi istimale başlayacağız... Matbaalarda Neşriyat'ın hududu şudur; Millet Mektebi talebesi ve yüksek kurslar müdavimleri için kıraat ve ders kitapları hazırlamak, zümrelerin sıhhi, medeni, siyasi, iktisadi ve bedii noktalarından seviyesini yükseltecek eserler ortaya koymak ve bilhassa köylü için bir haftalık halk mecmuası neşretmek..."[83] diyerek Millet Mekteplerinin yeni Türk Alfabesini öğretmekte üstleneceği misyonu açıklamıştır.

Nihayet hazırlıklar tamamlanarak 1 Ocak 1929'da yurdun her tarafında yapılan coşkulu törenlerle Millet Mektepleri açıldı ve aynı günün akşamı büyük bir heyecanla derslere başlandı. Açılış törenleri için okulların büyük bir kısmında sabah saat 11'den itibaren toplanılarak, Harf İnkılâbı ile ilgili konferanslar verildi. Yine bu olayın öneminin vurgulandığı ve öğrencilerin rol aldığı piyesler sahnelendi. Kutlamalar adeta bir bilgi bayramına dönüştü[84].

Sonuç

Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerini eğitim ve kültür üzerine kurma amacında olan Mustafa Kemal ve arkadaşları, bu hedeflerini gerçekleştirmek için Harf İnkılâbı üzerinde hassasiyetle durmuşlardır. Türk Milleti de yeni Türk Alfabesini benimseme konusunda diğer inkılâplarda olduğu gibi yapıcı bir tutum sergileyerek, Türk modernleşme hareketinin başarıya ulaşmasında katkıda bulunmuştur. Harf İnkılâbının uygulanması sırasında genel bir eğitim seferberliği ilan edilerek başını Mustafa Kemal ve TBMM üyelerinin çektiği Türk aydınları, yeni Türk Alfabesinin ülkede yerleşmesine öncülük etmişlerdir.

Mustafa Kemal, Harf İnkılâbını gerçekleştirmekle geniş yığınların hızla okuma yazma öğrenmesini olanaklı kılmanın yanı sıra, Türk dili ve kültürünün Arap ve Doğu kültürünün etkisinden kurtarılmasını amaçlıyordu. Çağdaş milletlerin seviyesine ulaşmayı kendine hedef seçmiş 1928'lerin Türkiye'sinde, eğitim tabana hızla yayılamamakta ve Türk Milleti çağdaş düşünceye kavuşamamaktaydı. Bu durumun başlıca nedeni olarak, Arap harflerinin okuma yazmayı güçleştirdiği gösterilmekte, ayrıca bu durumun Türk toplumunun modern dünyaya entegre olmasını engellediği vurgulanmaktaydı.

---

83 *Milliyet*, 21 Kanunievvel 1928.

84 Yüceer, a.g.m., s. 24-25.

Latin alfabesinin kabulü ile alfabe tartışmalarının köklü bir çözüme ulaşması, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin takip ettiği siyasal amaçlı kültür politikasının yönünü tayin etmiş, *Millileştirme* çalışmalarının pek çok konusuna da çözüm getirmiştir. Latin alfabesinin kabulü ile Türk dilinin millileştirilmesi başlatılmış ve Türk eğitim sisteminin laikleşmesi de kolaylaşmıştır. Harf İnkılâbı, eğitimi yaygınlaştırmak ve okuma-yazmayı kolaylaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bunun için de ülkenin her tarafına millet mektepleri açılarak eğitim yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır[85].

Millet mekteplerinde 1928 ile 1936 yılları arasında 2.546.051 kişi yeni alfabeyi öğrenmek için derslere devam etmiş, bunlardan 1.240.210'u başarı elde etmiştir. Bu verilere göre millet mekteplerinden %49 başarı sağlandığı anlaşılmaktadır. 1927 yılında kadınlarda okuma-yazma oranı %4'iken, 1935'te %10,5'e yükseldiği görülmektedir. Erkeklerde ise 1927'de %17,4 olan bu oran 1935 yılına gelindiğinde %29,3'e yükselmiştir. Türkiye'nin genel okuma-yazama oranı ise, 1927'de %10,7'iken 1935 yılında %19,9'a yükselerek önemli bir aşama kaydedilmiştir[86].

Harf İnkılâbı ile ulusal bir kültürün gelişmesi sağlanarak milli bir dil yaratılmış ve okuryazarlığın önündeki en büyük engel kaldırılmış oldu. Yeni alfabeyle birlikte Türk toplumuna öğrenme kolaylığı, doğru okuma-yazma imkanı verilmiştir. Bundan başka yeni alfabe çabuk ve kolay öğrenildiğinden vatandaşların özgüveni artmış böylece dil ve millet birliğinin sağlanması da kolaylaşmıştır[87] Ayrıca bu inkılâp hareketi, kendisinden sonra yapılması planlanan birçok inkılâbın da temelini oluşturmuştur. Harf İnkılâbı özellikle eğitim ve kültür alanlarında etkili olmuş, toplumsal yapıdaki birçok değişimin de alt yapısını hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Belgeleri

BCA, Sayı: 6645, Fon Kodu: 30... 18.1.1., Yer No: 29.32..20., 23.05.1928.

BCA, Dosya:1474, Fon Kodu: 30...10.0.0., Yer No: 144.32..4., 15/09/1928.

BCA, Fon Kodu: 51..0.0.0. Yer No: 13.108..7.

BCA, Fon Kodu: 51..0.0.0., Yer No: 2.14..18.

BCA, Fon Kodu: 51..0.0.0.,Yer No:13.108..9.

85 Nezahat Demircan, *Cumhuriyet'in Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, ATAM Yay., Ankara, 1999, s. 22.

86 Avcı, a.g.e., s. 121.

87 Zuhal Süzgün (der.), *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay. No. 12, Ankara, 1972, s. 92.

BCA, Belge No: 230/ 146.56.8.

BCA, Fon kodu: 51..0.0.0 Yer No:14.119..13.

BCA, Dosya:8559, Fon Kodu:30..10.0.0., Yer No: 83.547..16.

BCA, Sayı:9753, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 13.51..18.

BCA, Dosya: 2724, Fon Kodu:30..10.0.0, Yer No: 28.160..1.

BCA, Sayı: 7667, Dosya:146-32 , Fon Kodu:30..18.1.2, Yer No: 2.15..17.

II- Gazeteler

Cumhuriyet, 1 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 2 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 5 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 6 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 7 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 11 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 30 Eylül 1928.

Cumhuriyet, 1 Teşrinisani 1928.

Cumhuriyet, 2 Teşrinisani 1928.

Cumhuriyet, 30 Teşrinisani 1928.

Cumhuriyet, 22 Kanunievvel 1928.

Memleket, 23 Şubat 1919.

Milliyet, 1 Eylül 1928.

Milliyet, 3 Eylül 1928.

Milliyet, 21 Eylül 1928.

Milliyet, 22 Eylül 1928.

Milliyet, 24 Eylül 1928.

Milliyet, 1 Teşrinisani 1928.

Milliyet, 2 Teşrinisani 1928.

Milliyet, 21 Kanunievvel 1928.

Milliyet, 29 Kanunievvel 1928.

II- Tetkik Eserler

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, 4. baskı, TİTE Yay., Ankara, 1989.

Avcı, Cemal, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927–1931)*, ATAM Yay., Ankara, 2000.

Arıkan, Zeki, "Türk Yazı Devrimi ve İzmir Basınına Yansıması", *Boğaziçi Üniversitesi, Uluslar arası Atatürk Konferansı Tebliğleri*, C. I, İstanbul, 9–13 Kasım 1981.

Atay, Falih Rıfkı, *Çankaya*, Bateş Yay., İstanbul, 1984.

Başgöz, İlhan, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995.

Buluç, Sadettin, "Osmanlılar Devrinde Alfabe Tartışmaları", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2. Bs., TTK, Ankara, 1991.

Demircan, Nezahat, *Cumhuriyet'in Onuncu Yılının Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, ATAM Yay., Ankara, 1999.

Doğaner, Yasemin, "Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk Harfleri", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi* (E-Dergi), C. 2, S. 4, Aralık 2005.

Eren, Hasan, "Yazıda Birlik", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2. Baskı, TTK, Ankara, 1991.

Feyzioğlu, Turhan, "Atatürk ve Milliyetçilik", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1998.

İnan, Afet, "Ellinci Yılında Türk Harf Devrimi (1928)",*Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, 2. Bs., TTK, Ankara, 1991.

İnan, M.Rauf, "Yazı Değişimi", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK, Ankara, 1991.

Kansu, M. Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, TTK, Ankara, 1986.

Korkmaz, Zeynep, "Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri", *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1998.

Ortaylı, İlber, "Türk Harf Devriminin Dış Ülkelerdeki Etkileri Üzerine" *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK, Ankara 1991.

Süzgün, Zuhal (der.), *Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay. No. 12, Ankara, 1972.

Ülkütaşır, M. Şakir, *Atatürk ve Harf Devrimi*, 2. Bs., TTK, Ankara, 1973.

Yüceer, Saime, "Türkiye'nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri", *Atatürkçü Bakış*, C. I, S. 1, Bursa, 2002.